

معرفی کتاب

رسالة شرفیه

«رسالة الشرفیة فی النسب التالیفیة» اثر ماندگار صفی الدین ارموی، از متون گرانقدر در زمینه موسیقی دوره اسلامی به شمار می آید که به همت آقای بابک خزایی به فارسی برگردانده شده و از قرار معلوم به زودی از سوی فرهنگستان هنر چاپ و منتشر خواهد شد. لازم به ذکر است که چاپ نسخه برگردان (فاکسیمیله) دستنویسی از این اثر به خط مؤلف در سال ۱۳۸۳ خورشیدی همزمان با برگزاری «همایش بین المللی صفی الدین ارموی» از سوی انتشارات فرهنگستان هنر منتشر شده است. اصل دستنویس مذکور به نشانه S.۳۷ در کتابخانه دانشگاه ییل آمریکا نگهداری می شود و عکسی از آن به شماره ۵۰۹۷ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران نگهداری می شود که چاپ مذکور از روی آن صورت گرفته.

از نکات قابل ذکر این است که بخش موسیقی کتاب درة التاج اثر قطب الدین شیرازی در اصل شرحی است بر رساله شرفیه صفی الدین ارموی. البته خود مؤلف در اثرش اشاره ای به این موضوع نکرده اما مقایسه این دو اثر مطلب فوق را تأیید می کند. دکتر مهدی برکشلی و یوشیفو ساسکی در مقاله مشترکی که در مجله آینده منتشر شده^۱، با استناد به عبارتی از عبدالقادر مراغی (موسیقی دان فارسی نویسر برجسته سده هشتم و نهم هجری) در کتاب مقاصدالاحان و مقایسه فصول و ابواب شرفیه با بخش موسیقی درة التاج با شباهت های بسیار نزدیکی (حتی در حد مطابقت) میان این دو اثر

مواجه شده و احتمال داده اند که صفی الدین بخش موسیقی درة التاج را همان شرح شرفیه محسوب کرده. اما این احتمال را هم که قطب الدین، اثری مستقل با نام شرح شرفیه داشته از درجه اعتبار ساقط ندانسته و آرزو کرده اند روزی نسخه ای از این اثر به دست آید. عبارت مراغی بدینقرار است:

((... و سلطان العلما مولانا قطب الدین رحمة الله در کتاب خود که شرح شرفیه نبشته، در مبحث ثامن برین سخنان اعتراض کرده... الخ))

مقاصدالاحان، ص ۵۸

با توجه به اینکه قطب الدین شیرازی بخش هندسه درة التاج را به عنوان اثری مستقل تدوین و با نامی دیگر به یکی از پادشاهان زمانه خود تقدیم کرده، این احتمال پیش می آید که شاید بخش موسیقی درة التاج را نیز به عنوان اثری مستقل به یکی از بزرگان اهدا کرده باشد اما تا زمانی که نسخه ای از این اثر پیدا نشده، می توان بخش موسیقی درة التاج را همان شرح شرفیه محسوب کرد؛ بخصوص که بخش های مختلف درة التاج در حقیقت ترجمه فارسی متونی عربی در زمینه های مذکور به شمار می رود و اکثر قسمت های آن در اصل ترجمه است نه تألیف.

گفتنی است که بخش موسیقی کتاب نفائس الفنون فی عرایس العیون - مانند اکثر بخش های آن که تلخیصی از درة التاج به شمار می آید - در حقیقت تلخیصی از بخش موسیقی درة التاج است. ارموی علاوه بر رساله شرفیه دارای تألیف دیگری

۱- آیتده، سال ششم، شماره های ۵ و ۶ (مرداد- شهریور ۱۳۵۹ شمسی)، صص ۴-۳۴۰.

علی نهاد طرلان در این کتاب از سرگذشت محمد اقبال لاهوری مفصلاً سخن به میان آورده، به هویت معنوی او، به علاقه‌ای که به شعر و ادب داشت و به ارتباطی که با تصوف برقرار ساخته بود، اشاره دارد. این کتاب از چهار اثر اقبال با عناوین (رمغان حجاز، گلشن راز جدید، بندگی نامه و ضرب کلیم تشکیل شده است.

بدایع الصنایع

تألیف امیر برهان‌الدین عطاءالله محمود حسینی، با مقدمه و تصحیح رحیم مسلمانیان قبادیانی، ویرایش: ناصر رحیمی، تهران، بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار، ۳۲۹ ص، ۱۳۸۴.

بدایع الصنایع اثر عطاءالله محمود حسینی نیشابوری (حدود ۸۴۰ هـ. ق) از عروض دانان و بلاغت پژوهان پرآوازه نیمه دوم سده نهم و نیمه نخست سده دهم هجری، و هم‌روزگار امیرعلیشیرنواپی است. او در هنگام جوانی به هرات رفت و در آنجا به تحصیل علوم پرداخت و به یمن تربیت امیر علیشیرنواپی - وزیر دانشمند و معارف پرور تیموریان - اعتلا و ارتقا یافت و در مدارس مشهور آن دوره هرات (سلطانیه و اخلاصیه) به تعلیم و تربیت همت گماشت. وی در سالهای واپسین زندگی، نابینا شده و هرات را وداع گفت و در مشهد رضوی انزوا گزید و در سال ۹۱۹ هـ. ق درگذشت. از وی سه اثر باقی مانده است: ۱. بدایع الصنایع؛ ۲. تفسیر آیت الکرسی؛ ۳. منتخب مقطع تکمیل الصناعة (در علم قافیه). رساله اخیر به کوشش بهروز ایمانی در گنجینه بهارستان (ادبیات فارسی ۱) چاپ شده است.

بدایع الصنایع مشهورترین اثر عطاءالله نیشابوری است که تألیف آن را در سال ۸۹۴ هـ. ق آغاز کرده، و در سال ۸۹۸ هـ. ق به نام امیر علیشیرنواپی به پایان برده است. این کتاب مشتمل بر مباحث، مطالب و

عناوین زیر است:

۱. مقدمه در اصول علم عروض؛ ۲. صنعت اول در محسنات لفظیه؛ ۳. صنعت دوم در بیان محسنات معنویه؛ ۴. صنعت سیم در محسنات لفظیه و معنویه؛ ۵. خاتمه در ذکر عیوب عامه شعر و در بیان معانی بعضی الفاظ متداوله میان شعرا.

مصحح در مقدمه ای عالمانه، شرح حال و آثار عطاءالله نیشابوری را مورد بررسی قرار داده و عناوین کلی دیباچه وی چنین است: ۱. عطاءالله محمود حسینی نیشابوری و آثار او، ۲. آثار، ۳. بدایع الصنایع. طبق گفته مصحح (ص ۵۰) متن بدایع الصنایع در تاجیکستان به خط سریلی تاجیکی دوبار چاپ شده است نخست در روزنامه معارف و مدنیّت به سال ۱۹۷۱ م، و دیگر بار به سال ۱۹۷۴ م، در دوشنبه (انتشارات عرفان) توسط خود مصحح.

متن حاضر، به خط فارسی و بازنگری مجدد از روی چاپ ۱۹۷۴ م صورت گرفته است. دو دستنویس در این تصحیح مورد استفاده قرار گرفته است: ۱. نسخه خطی کتابخانه ملی سالتیکف شیرین، در سن پترزبورگ، ۲. نسخه خطی موزه دولتی تاریخ فرهنگ و هنر سمرقند.

بصیری و اشعار ترکی او

نویسنده: احمد کارتال (A. Kartal)، ناشر: انتشارات آق چاغ.

آنکارا، ۲۰۰۶، ۱۴۴ ص.

گرد آورنده پس از یک مقدمه کوتاه، به شرح سرگذشت، آثار و ویژگی های شعر ترکی بصیری پرداخته و از شعر و شاعری وی سخن رانده است. نام کامل بصیری در مقدمه منشور دیوان فارسی او به صورت محمد بن احمد بن ابوالمعالی المرتضی درج شده است. او در سال ۸۷۱ هجری متولد شد. محمد قزوینی، سهی بیگ و عهدی او را عجم؛ عاشق چلبی، بیانی، شمس‌الدین سامی او را خراسانی؛ ریاضی و کاتب چلبی او را بغدادی می دانند. محمد چاووش اوغلی معتقد است که بصیری بر خلاف آنچه در بعضی از منابع به عنوان بغدادی و خراسانی معرفی

شده. به احتمال قوی در یکی از ولایات جنوب شرقی ترکیه می‌زیسته است.

گردآورنده نیز با نظر چاووش اوغلی موافق است و بر ترک بودن او صحه می‌گذارد. زیرا توفیق او در اشعار ترکی نشانگر این واقعیت است که او ترکی را بعداً نیاموخته است.

در این کتاب ابعاد زندگی بصیری با توسل به تذکره‌های مختلف ترسیم شده و آمده است که او در سال ۹۴۱ هجری در استانبول بدرود حیات گفته است.

از ساقه تا صدر

دکتر سیدعلی موسوی گرمارودی، مؤسسه انتشاراتی قدیانی، تهران، ۱۳۸۴ خورشیدی.

با نام علی موسوی گرمارودی بیشتر به عنوان شاعر انقلاب اسلامی آشنا هستیم، اما در سال‌های اخیر شاهد انتشار برخی پژوهش‌های او در حوزه‌های مختلف ادبیات بوده‌ایم که از ساقه تا صدر یکی از این آثار است.

مؤلف که پیشتر سمت رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در کشور تاجیکستان را بر عهده داشته، پژوهشی را در جهت شناسایی و معرفی شعرای سده بیستم تاجیکستان انجام داده است که در اینجا آن را معرفی می‌کنیم.

در معرفی شاعران از ترتیب سالشماری (یا به قول مؤلف "سیر سنوی" / کرونولوژیک) پیروی شده و بر این اساس کتاب به دو بخش اصلی تقسیم شده است. بخش اول به معرفی شعری اختصاص یافته که تا زمان نگارش اثر در گذشته‌اند. مبنای زمانی آن هم از سال ۱۹۰۱ تا ۲۰۰۰ میلادی قرار گرفته؛ بنا بر این مشخص است شاعرانی که تاریخ مرگشان در سال‌های آغازین سده بیستم باشد، عملاً دوره حیاتشان در سده نوزدهم میلادی بوده و باید این اشخاص را از شعرای سده نوزدهم میلادی به شمار آورد و با این حساب قیدی که بر روی جلد کتاب ذکر شده (شعر و زندگی شعرای تاجیکستان در قرن

بیستم) کاملاً صادق نیست؛ اگرچه این مطلب را باید حسنی برای کتاب محسوب داشت.

در بخش دوم به زندگی و آثار شاعرانی پرداخته شده که تا زمان نگارش کتاب در قید حیات بوده‌اند. مبنای تنظیم این بخش نیز به ترتیب سالشماری تولد شاعران است.

مؤلف در معرفی شعرای معاصر بعضاً با برخی از آنها مستقیماً ملاقات کرده و آثاری را از خود ایشان در کتاب آورده. ولی در بخش اول کتاب که به درگذشتگان اختصاص دارد، ناچار از چند منبع اصلی استفاده کرده که تذکره‌های نگاشته شده در اوایل سده پیش (مانند تذکره افضل و تذکره محترم) از این دسته آثار محسوب می‌شوند. دسته دیگر، منابع دائرةالمعارفی است که در این میان از دانشنامه ادب فارسی و دائرةالمعارف شوروی تاجیک بهره بیشتری برده شده.

یکی از منابعی که بخصوص در تألیف کتاب، بسیار مورد استفاده واقع شده کتاب نمونه ادبیات تاجیک اثر صدرالدین عینی (ادیب برجسته اوایل سده بیستم میلادی) است که اولین بار در سال ۱۹۲۶ (در مسکو) منتشر شده است.

اثر، به زندگی و شعر حدود هفتصد شاعر اختصاص یافته که با توجه به این کمیّت، ناگزیر به اختصار برگزار شده است به گونه‌ای که می‌توان گفت همانگونه که در ترتیب ذکر شاعران از روال کرونولوژیک (ترتیب زمانی) تبعیت شده، در ذکر احوال شعرا نیز اهمّ وقایع زندگی ایشان تیتروار و با ترتیب زمانی ذکر شده؛ بر این اساس، گاه تحقیق کامل راجع به زندگی این شعرا صورت نگرفته و به صرف اینکه نامشان در یکی از منابع آمده، متذکر نام آنها شده‌اند و این در حالی است که در منابع، به نشانی دستنویس‌های موجود از آثار و اشعار برخی از این شعرا اشاره شده است و بهتر بود که این آثار بررسی می‌شد تا لاقلاً نمونه‌ای از آثار این شعرا در اختیار خواننده قرار گیرد.

نکته‌ای دیگر که بد نیست به آن اشاره شود این است که ترتیب موجود در بخش نخست اثر را که به

ترتیب سالمرگ شعرا تنظیم شده نمی‌توان به طور قطعی پذیرفت چرا که مؤلف، سالمرگ بسیاری از شعرا را که نامشخص بوده، بر اساس شواهد و قرائن و بخصوص اشاره‌ای که در تذکره‌ها به نام ایشان شده به صورت تقریبی ذکر کرده‌اند. به عنوان مثال سال مرگ بعضی شعرا را پس از سال ۱۳۲۶ ذکر کرده که سال انتشار کتاب نمونه ادبیات تاجیک است. همچنین وفات برخی دیگر را پس از ۱۹۳۰ ذکر کرده و این، سال گریختن کرامت‌الله سیاق از تاجیکستان به عربستان است که چندی بعد نیز اثر خود تذکره ارمغان را در عربستان به چاپ رساند.

مؤلف برای بررسی زندگی شعرای درگذشته اعمّ منابعی را که در اختیارش بوده، بررسی کرده و ذیل ترجمه حال شعرا به اکثر این موارد اشاره کرده است. اگرچه به نظر می‌رسد رعایت ترتیب سالشماری برای شعرایی که در یک سده می‌زیسته‌اند لزوم خاصی ندارد، امّا آوردن فهرست الفبایی نام شاعران در انتهای اثر، این عدم ترتیب را جبران می‌کند.

مطلبی که باید در اینجا مورد توجه واقع شود اینکه مؤلف خود متذکر شده که در نقل اشعار شعرا سعی در به‌گزینی داشته و با توجه به اینکه اینگونه انتخاب‌ها سلیقه‌ای است هرچند شخص انتخاب‌کننده در آن زمینه صاحب نظر باشد - باز هم نمی‌تواند به صورت کامل مورد استناد قرار گیرد و باز هم نمونه‌ای از شعر شاعر است. ضمناً ممکن است شعر انتخاب شده نمونه‌ای استثنایی در میان آثار صاحب اثر باشد و بر این اساس می‌تواند فریبنده هم باشد امّا با توجه به کمبود اینگونه منابع در ایران، بخصوص در مورد ادبای معاصر کشورهای همسایه اثر بسیار مغتنمی است و می‌تواند در ایجاد ارتباط میان محافل ادبی دو کشور و همچنین تشویق فارسی‌سرایان کشور تاجیکستان کاملاً مؤثر باشد و از این نظر باید به مؤلف آن تبریک گفت. در پایان بد نیست به این نکته اشاره کنیم که نام کتاب - چنانکه مؤلف در مقدمه‌اش ذکر کرده - ایهامی دارد به نام صدرالدین عینی ادیب برجسته تاجیکستان در اوایل

قرن گذشتہ میلادی.

۱. جالب اینجاست کہ نام این اثر در فہرست منابع کتاب ذکر شدہ.

اخبار کتاب از دمشق

مقالات الادباء و مناظرات النجباء

علی بن عبدالرحمن بن ہذیل الفزاری الغرناطی، المتوفی سنہ ۷۶۳ ھ. تحقیق محمد ادیب الجادر، ۲۰۰۴ م، صدر عن دارالبشائر بدمشق. عدد صفحات ۲۶۷. عن نسخة فريدة محفوظة في مكتبة المتحف البريطاني، تحت الرقم ۱۱۴۴.

عقلاء المجانین و موسوسین

ابو محمد الحسن بن اسماعیل الضراب، المتوفی ۳۹۲ ھ، تحقیق ابراہیم صالح، ۱۴۲۴ ھ / ۲۰۰۳ م، عن مخطوطة المدرسة الضيائية المحفوظة بند مكتبة الأسد الوطنية برقم ۳۷۵۶ ضمن مجموع برقم ۱۹. عدد صفحات ۵۵.

مجلس في ختم السيرة النبوية

ابن ناصرالدين محمد بن عبدالله القيسي دمشقي، المتوفى سنة ۸۴۲ ھ. تحقیق ابراہیم صالح، ۱۴۱۹ ھ / ۱۹۹۹ م، عن مخطوطة في مكتبة الظاهرية محفوظة في مكتبة الأسد الوطنية، تحت الرقم ۱۰۷۵، عدد الصفحات ۴۳.

مجلس من امالی ابن الأباری

تأليف ابو بكر محمد بن القاسم بن بشار، المتوفى سنة ۳۲۸، تحقیق ابراہیم صالح، عن مخطوطة بالمكتبة الضيائية محفوظ بمكتبة الأسد الوطنية، ضمن مجموع برقم ۸۸، عدد الصفحات ۴۴.

مشيخة ابى بكر ابن احمد بن عبد الدائم المقدسى الحنبلى المتوفى سنة ۷۱۸ ھ،

تخريج ابى محمد القاسم بن محمد البرزالي، المتوفى سنة ۷۳۹ ھ، تحقیق ابراہیم صالح، ۱۴۱۷ ھ / ۱۹۹۷ م، عن نسخة فريدة محفوظة في مكتبة شهيد على باستانبول، رقمها ۴/۵۴۶، عدد الصفحات ۱۴۰.

مقتل امير المومنين على بن ابى طالب

ابو بكر عبدالله بن محمد المعروف بابن ابى الدنيا، المتوفى سنة ۲۸۱ ھ، رواة الحسين بن صفوان البرذعى، تحقیق ابراہیم صالح، ۱۴۲۲ ھ / ۲۰۰۱ م، عن مخطوطة محفوظة في مكتبة الأسد الوطنية، برقم ۳۸۳۱، عدد الصفحات ۱۳۳.

يوسف الهادى

برنامہ ہمايشہا و نشست ہای بين المللى با مشارکت مرکز پژوهشى ميراث مکتوب در سال ۸۵

ردیف	برنامہ	تاریخ شمسی	تاریخ میلادی
۱	آلمان برلین (نسخ خطی علمی اسلامی ماکس پلانک)	۲۷-۲۸ شهریور	۱۸-۱۹ اوت
۲	ایران ژاپن (ایران و اسلام دانشگاه اوساکا)	۱۳-۱۴ مهر	۵-۱۶ اکتبر
۳	قزاقستان (نخستین سمینار نسخ خطی کتابخانه ملی قزاقستان)	۲۹ آبان ۲ آذر	۲۰-۲۳ نوامبر
۴	ہند دہلی نو (کارگاہ نسخہ شناسی مرکز تحقیقات فارسی)	۲۶ آذر دی	۱۷-۲۷ دسامبر
۵	پاکستان لاہور (دانشگاہ پنجاب)	۱۲-۱۸ دی	۲-۹ ژانویہ
۶	ژاپن (ایران و اسلام دانشگاه اوساکا)	۲۱-۲۸ دی	۱۱-۱۸ ژانویہ
۷	ایران (نشست دوم ایران عثمانی)	۱۷-۱۸ بہمن	۶-۷ فوریه

گزارش میراث

سال اول، شماره هشتم، ۱۳۸۵، مرکز پژوهشی میراث مکتوب